

ДОПИТ СВІДКІВ, ПІДОЗРЮВАНИХ ТА ОБВИНУВАЧЕНИХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Розглядаються питання допиту свідків, підозрюваних та обвинувачених під час розслідування умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства. Свідків умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства умовно поділено на класифікаційні групи.

Ключові слова: допит, свідок, підозрюваний, обвинувачений, розслідування, умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства.

Рассматриваются вопросы допроса свидетелей, подозреваемых и обвиняемых при расследовании умышленного уничтожения или повреждения объектов жилищно-коммунального хозяйства. Свидетелей умышленного уничтожения или повреждения объектов жилищно-коммунального хозяйства условно разделено на классификационные группы.

Ключевые слова: допрос, свидетель, подозреваемый, обвиняемый, расследования, умышленное уничтожение или повреждение объектов жилищно-коммунального хозяйства.

The article deals with the examination of witnesses, suspects and defendants in the investigation of intentional destruction or damage to housing and communal services. Witnesses of intentional destruction or damage to housing and communal services classified to groups.

Key words: questioning, witness, suspect, accused, investigations, intentional destruction or damage to housing and communal services.

При розслідуванні умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства важливою слідчою дією є допит свідків, підозрюваних та обвинувачених. Важливість цієї слідчої дії обумовлена тим, що інформація, яку слідчий отримує під час допиту, охоплює значну кількість чинників, які дають змогу слідчому оцінити та використувувати їх у процесі розслідування і в різних якостях як докази, орієнтири для провадження інших слідчих дій, підстави для проведення оперативно-розшукових заходів¹.

Тому необхідно визначити особливості допиту свідків, підозрюваних та обвинувачених під час розслідування умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства.

Важливе місце у матеріалах кримінальних справ, порушених за ст. 270-1 КК України, відводиться показанням свідків. Їхня повнота і правдивість залежить від вирішення наступних тактичних завдань, що повинно враховуватися слідчим: а) правильного визначення кола осіб, які володіють інформацією, що має значення для розслідування; б) визначення можливої зацікавленості свідків у тих або інших результатах розслідування чи залежності від осіб, які зацікавлені в цьому; в) нейтралізації чинників, які негативно впливають на поведінку під час допиту (відмова, ухилення від дачі показань, неправдиві показання); г) врахування соціальних і психологічних особливостей допитуваного; г) вжиття заходів, спрямованих на попередження подальшої відмови від даних правдивих показань².

На нашу думку, свідків умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства можна розподілити на такі групи.

1. До першої групи слід віднести осіб, яким може бути відома інформація про обставини і умови тих подій, які вони спостерігали, або умови і обставини тих дій, в яких вони брали участь. Серед таких необхідно виділити осіб, які раніше були керівниками організації житлово-комунального господарства; осіб, які здійснювали підготовку установчих документів; нотаріусів, які посвідчували установчі документи; працівників органів державної реєстрації, територіальних органів державної податкової служби, державної статистики та державних цільових фондів, що реєстрували або ставили на облік організацію житлово-комунального господарства; працівників дозвільної системи; працівників банківських установ, які відкривали та обслуговували рахунок організації у сфері житлово-комунального господарства.

2. Громадяни, службові особи, які зробили повідомлення і заяви, що стали приводом і містили підстави для порушення кримінальної справи. Ця група свідків встановлюється за первинними матеріалами, на підставі яких порушено кримінальну справу. Такі особи можуть дати пояснення про факт умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства.

3. Працівники організації у сфері житлово-комунального господарства. Їхня поведінка під час розслідування злочину багато в чому визначається залежністю від роботодавця та його посадових осіб. Тому вони можуть знаходитись під впливом позиції, вказівок своїх керівників. Але важливо враховувати і можливість існування у таких осіб і своїх інтересів, які можуть не збігатися з інтересами керівника організації у сфері житлово-комунального господарства. Вони могли звернути увагу на часту появу в службових кабінетах незнайомих осіб, їхні розмови з підозрюваними, спільні поїздки та ін. Але серед подібних свідків можуть виявитися і такі, які мають особисту неприязнь до підозрюваного або, навпаки, є його друзями, тому до їхніх показань слід ставитися критично.

Під час допиту свідків цієї категорії необхідно з'ясувати такі питання: 1) які конкретно послуги населенню надає дана організація у сфері житлово-комунального господарства; 2) які функціональні обов'язки службових осіб цієї організації; 3) порядок обслуговування об'єктів житлово-комунального господарства; 4) що відомо працівникові про факт умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства.

Дача показань при допиті завжди відбувається після нагадування слідчим обставин, пов'язаних з подією злочину, які слугують підставою для виклику на допит³. Слід зазначити, що між моментом вчинення умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, моментом здійснення під його прикриттям забороненої діяльності та початком розслідування проходить іноді досить тривалий проміжок часу. Крім того, особи, що беруть участь в обслуговуванні населення згідно їхніх функціональних обов'язків надають значну кількість різних і звичайних послуг, спрямованих на забезпечення нормального функціонування об'єктів житлово-комунального господарства. Внаслідок чого вони можуть дійсно не пам'ятати деяких моментів або деталей в експлуатації об'єктів житлово-комунального господарства.

4. Родичі, близькі знайомі злочинців, співробітники, колеги. Їх допитують в основному про особу злочинця, спосіб його життя, стосунки з іншими працівниками, про його доходи, витрати, придбання тощо.

Виявлення і допит свідків на початковому етапі розслідування умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства має важливе значення, оскільки саме на цьому етапі розслідування можливе виявлення з достатньою повнотою осіб, які можуть повідомити слідчому необхідні відомості. До того ж показання свідків, допитаних на початковому етапі розслідування умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, нерідко сприяють найшвидшому встановленню способу вчинення злочину, викриттю підозрюваних у ньому, а також виявленню інших фактичних обставин, необхідних для подальшого висунення версій у справі. Характер дій, спрямованих на виявлення свідків на початковому етапі розслідування

умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, залежить насамперед від умов збирання матеріалів, що слугували підставою до порушення кримінальної справи. У цьому зв'язку розрізняють справи про злочини: 1) порушені за оперативно-розшуковими заходами, у зв'язку із затриманням працівників організації у сфері житлово-комунального господарства по гарячих слідах, а також за заявами громадян, про які злочинці не поінформовані; 2) порушені за матеріалами ревізій, перевірок, інвентаризацій, про що відомо злочинцям. З урахуванням цих особливостей визначаються тактичні прийоми допиту свідків.

Тактичні прийоми проведення допиту залежать від ситуації, що складається під час розслідування даного злочину, від характеру початкової інформації. Найчастіше свідкам пропонується розповісти все, що їм відомо про цей злочин. Це допоможе слідчому одержати необхідну інформацію і не продемонструвати обсягу своєї поінформованості. Після вільної розповіді слідчий ставить необхідні запитання. Важливо з'ясувати при допиті, чи не збереглися у свідка які-небудь речові докази умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства.

Складність становлять допити родичів підозрюваного, обвинуваченого під час розслідування злочину, передбаченого ст. 270-1 КК України. Найчастіше показання цих свідків стосуються фактів перебування підозрюваного в певному місці, способу життя, поведінки тощо. Слід враховувати, що їхні показання не завжди відповідають дійсності, адже інколи вони намагаються вигородити підозрюваного, обвинуваченого, оскільки не бажають, щоб близьку людину було засуджено.

Інші особи також можуть давати неправдиві показання щодо умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства з корисливої або іншої особистої зацікавленості, між ними і родичами підозрюваного, обвинуваченого може існувати змова. Для такого типу свідків характерна непряма відмова від дачі показань або, навпаки, від них може надійти досить великий обсяг інформації, але вона виявляється неточною. Слід виважливо запобігти істотній суперечності в показаннях підозрюваного, обвинуваченого та його родичів під час розслідування даного злочину.

Допит підозрюваного та обвинуваченого є складною слідчою дією. Підозрюваним згідно ст.43-1 КПК України є особа: а) яка затримана за підозрою у вчиненні злочину; б) до якої застосовано запобіжний захід до винесення постанови про притягнення її як обвинуваченого. В усіх інших випадках особа, відносно якої є відомості про вчинення нею злочину, виступає у кримінальному процесі як свідок, хоча це нерідко розуміється як порушення права особи на захист.

Допит підозрюваного проводиться негайно після затримання або взяття під варту, а за неможливості — не пізніше двадцяти чотирьох годин. Цю слідчу дію слід вважати невідкладною. Допит дає змогу не тільки отримати необхідні відомості для встановлення істини у справі, але є засобом захисту особи від підозри, яка виникла щодо неї. Деякі науковці твердять, що допит підозрюваного законодавець включив у перелік невідкладних слідчих дій, але, на жаль, не посилаються на відповідний нормативний документ⁴. Нині КПК України такого переліку не містить та його й неможливо навести, на що неодноразово звертали увагу науковці⁵.

Під час допиту підозрюваного слід ретельно з'ясувати всі обставини цього злочину. Навіть коли особа визнає свою вину у вчиненому, не слід відмовлятися від детальної фіксації її показань у протоколі. У подальшому це може бути корисним для встановлення співчасників, мотиву, мети та обставин, що сприяли вчиненню злочину, передбаченого ст. 270-1 КК України.

Коли підозрюваний заперечує причетність до умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства або намагається перекручувати дійсні обставини його вчинення — можна констатувати наявність конфліктної ситуації пов'язаної з наданням неправдивих свідчень. У такій ситуації, зазначає В.А. Журавель,

головні завдання щодо застосування організаційно-тактичних засобів повинні бути спрямовані на усунення цієї конфліктної ситуації та отримання максимально правдивих даних. Зазначене завдання за своєю сутністю є тактичним, а його розв'язання повинно бути здійснено за рахунок застосування системи тактичних прийомів спрямованих на встановлення психологічного контакту та викриття неправди. Змістовність цих прийомів буде визначатися причиною конфлікту і мотивами надання неправдивих показань⁶.

У такій ситуації доцільно ретельно зафіксувати у протоколі усі пояснення підозрюваного з приводу даного злочину. У подальшому це буде сприяти викриттю його у неправдивості співставленням його показань з іншими доказами у справі, які мають об'єктивний характер і не можуть піддаватися сумнівам і запереченням.

При розслідуванні умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, які заповідяні групою осіб в слідчій практиці застосовується тактичний прийом допиту особи, що супроводжується графічним зображенням обстановки події, про яку дають усні відомості. На основі протоколу огляду місця події слідчий виготовляє схему місця події з відображенням на ній основних об'єктів. Після того як особа розповіла про свої дії на місці події і дії співучасників їй пропонують показати на схемі де знаходилися об'єкти житлово-комунального господарства та учасники, пояснити дії кожного з них. Така схема є графічним додатком до протоколу допиту. Співставлення таких схем дозволяє встановити невідповідність показань допитуваних фактичним обставинам справи, викрити у неправдивості і встановити дійсні обставини цього злочину.

Непоодинокі випадки, коли підозрювані намагаються перекручувати дійсні обставини даного злочину (кажуть, що їх дії були вчинені з метою покращення ефективності експлуатації об'єктів благоустрою, теплопостачання, водопостачання та водовідведення, а також їхні мережі чи складові). Допиту таких осіб має передувати ретельна підготовка. Після вивчення матеріалів справи за ст. 270-1 КК України слід прогнозувати, які заяви і припущення про свою непричетність може висунути підозрюваний, які запитання, в якій послідовності слід поставити перед допитуваним, які матеріальні об'єкти і документи та в якій послідовності слід пред'явити в процесі допиту.

Обираючи тактику допиту, слід мати на увазі, що не тільки один і той самий тактичний прийом може бути реалізований різними засобами, а й самі засоби (предмети, документи, інші носії інформації) можуть бути використані в різних формах. Так, 84,2% опитаних працівників міліції зазначили, що тактичний прийом «створення у допитуваного враження про високий рівень поінформованості слідчого» може бути реалізований постановкою питань, які відображають знання предмета розмови, розповіддю про те, як розвивалася подія, демонстрацією доказів або комбінацією зазначених та інших засобів.

У процесі допиту особи, яка вчинила умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, для викриття неправдивості її показань доцільно використовувати тактичні комбінації. Основою тактичних комбінацій під час допиту є тактичний прийом створення умов, за яких у несумлінної особи формується неправильна оцінка ситуації. Такі умови і обставини у більшості випадків створюються штучно, ґрунтуються на об'єктивних процесах і явищах. Цей прийом розрахований на можливу помилкову оцінку тієї чи іншої обставини допиту особою, дійсно причетною до цієї обставини. Проте голого висловлювання про наявність доказів вини щодо конкретної особи, зазначає Є.Д. Лук'янчиков, як правило, недостатньо, щоб переконати її змінити лінію обраної поведінки. Тому з впевненістю можна сказати, що прийоми, побудовані на брехні, які не відповідають дійсності, лише шкодять розслідуванню, а тому їх слід визнати неприпустимими до застосування⁷.

Наочним прикладом цього може бути побічний допит, сутність якого, за твердженням В.О. Коновалової, полягає у з'ясуванні інформації про обставини, прямо не пов'язані з предметом допиту, але такими, що мають значення для встановлення істини⁸.

Правильно зазначають А.Р. Ратінов і Ю.П. Адамов, що слідчому не потрібно вдавати-ся до брехливих тверджень. В його розпорядженні є необмежений запас таких засобів, як відмова повідомляти дані, яких бажають дізнатися зацікавлені особи, замовчування, репліки і заяви, що допускають багатозначне тлумачення, створення ситуацій, які приховують дійсність, різноманітні запитання, які можуть викликати ті чи інші здогадки допитуваного. Такий характер дій, на їхню думку, не суперечить критеріям допустимості тактичних прийомів⁹.

Показання підозрюваного або обвинуваченого зіставляються з іншими матеріалами справи, порушеної за ст. 270-1 КК України, та піддаються оцінці. До числа слідчих дій, за допомогою яких встановлюється правдивість показань підозрюваних, належить очна ставка, яка може проводитися між будь-якими особами, що раніше давали показання. Зазвичай очна ставка між потерпілим і підозрюваним дає змогу вплинути правдивими показаннями на останнього і схилити до зізнання у вчиненні даного злочину. Так, за матеріалами вивчення кримінальних справ, порушених за ст. 270-1 КК України, очна ставка проводилася у 34,2% випадках.

Крім того, не слід у всіх випадках розраховувати лише на позитивний результат. До проведення даної слідчої дії слід ретельно готуватися. Треба зібрати дані про психологічну характеристику учасників даної слідчої дії, знати наміри підозрюваного і його спробу вплинути на потерпілого. Так, за матеріалами вивчення кримінальних справ, порушених за ст. 270-1 КК України, відомі випадки, коли очна ставка не виправдовувала сподівань слідчого. Її учасники залишалися на показаннях, які давали раніше. За відсутності у слідчого на даний момент інших доказів очна ставка не дала бажаних результатів. Слідчому вдалося висувати нові версії, проводити слідчі дії, давати доручення оперативним працівникам про проведення оперативно-розшукових заходів під час розслідування умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства.

Свідків умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства можна розподілити на наступні групи: 1) особи, яким може бути відома інформація про обставини і умови тих подій, які вони спостерігали, або умови і обставини тих дій, в яких вони брали участь; 2) громадяни, службові особи, які зробили повідомлення і заяви, що стали приводом і містили підстави для порушення кримінальної справи; 3) працівники організації у сфері житлово-комунального господарства; 4) родичі, близькі знайомі злочинців, співробітники, колеги.

1. Коновалова В.Е. Допрос как информационный процесс // Проблемы социалистической законности. — Х.: Выща школа, 1980. — Вып. 5. — С. 126. **2. Волобуев А.Ф.** Проблемы методики расследования разкраданий майна в сфере підприємництва. — Х.: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. — С. 220. **3. Соловьев А.Б.** Допрос свидетеля и потерпевшего. — М.: Всесоюз. ин-т по изуч. причин и разраб. мер предупр. преступности, 1974. — С. 38. **4. Удалова Л. Д.** Вербальная информация у кримінальному процесі України: Монографія. — К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. — С. 226. **5. Лук'янчиков Є.Д.** Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів. — К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. — С. 126-129. **6. Журавель В.А.** Планування та прогнозування організаційно-тактичних засобів розслідування злочинів // Питання боротьби зі злочинністю. Зб. наук. праць. — Вып. 15. — Х.: Вид-во «Кроссруд», 2008. — С. 266–273. **7. Лук'янчиков Є.Д.** Цит. праця. — С. 213. **8. Коновалова В.Е.** Допрос: тактика и психология. — Х.: Консум, 1999. — С. 106–107. **9. Ратинев А., Адамов Ю.** Лжесвидетельство. — М., 1976. — С. 101-102.